

Egy új magyar szent

Árpádházi Szent Margit királykisasszony legendás élete és halála

Pontosan 673 évvel halála után XII. Pius pápa szentté avatta Árpádházi Margit királykisasszonyt, aki idáig a katolikus egyház „Boldog”-jai között szerepelt, de akit a magyar nép mindig a szentjei között tisztelt. Tavalyelőtt volt hetvenhárom esztendeje, hogy a dalmáciai Klissziában megszületett IV. Béla király és felesége Lascaris Mária leánya, aki alig 29 éves korában, 1271 január 18-án, vasárnapra virradó hajnalon fejezte be meggyötört életét a Nyulak-szigetén, amelyet ma róla Szent Margit-szigetnek neveznek.

A törékeny, kis királykisasszony életéből született meg a középkor egyik legszebb legendája, a Margit-legendája. A királykisasszony élete nagyon szomorú körülmények között kezdődött. A születése előtti esztendőben, 1241-ben sújtotta Magyarországot akkor már 350 éves fennállása alatt olyan csapás, amelyről az akkori Európában mindenki azt hitte, hogy az az ország teljes megsemmisülését vonja maga után. Ekkor zúdultak keletről a tatárok a Kárpátokon át a középső Duna medencéjére és pusztították el Szent István birodalmát. A magyarság azonban vére hullásával állt őrt Európának ezen a keleti hátyáján és mint azóta annyiszor, saját maga szörnyű megfogyatkozásával, de elhárította a többi nép felől a vést.

A királyné fogadalma

A duló tatár hordák elől menekülő királyné a váci püspök védelme alatt a szomszédos Ausztriába ment gyermekeivel Frigyes udvarába, majd onnan Dalmáciába vette útját, amely akkor Magyarországhoz tartozott. Két nagyobbik lánya, Margit és Katalin az ut vizsontagságai következtében hirtelen meghalt. A szentéletű királyné, akinek három lánya szentje a katolikus egyháznak, ekkor megfogadta, hogyha Isten eltávolítja Magyarországról a szörnyű tatár csapást, úgy születendő gyermekét, akit akkor már a zive alatt hordott, az ő kizárólagos szolgálatának szenteli.

Csodát várt a királyné, mert csak a csoda segíthetett. Máshonnan az elpusztult ország nem várható segítség. És a csoda bekövetkezett. Hirtelen meghalt Oktáj, a tatárok főkapja és Batu kán, hogy az örökségből ki ne cseppenjen, amilyen hirtelen jött, olyan sebesen el is távozott vissza Ázsiába. Az ország felszabadult.

IV. Béla azonnal hazautazott, de a királyné még Klisszában maradt, ahol egészen pontosan meg nem állapítható időben, 1242 májusa és augusztusa között megszületett a kis Margit. Annyi tény, hogy szeptemberben már a királyné is hazatért kislányával együtt a visegrádi királyi várba. Itt, a visegrádi udvarban nevelkedett hároméves koráig Margit királykisasszony, akit Budaméri Tamás vármegyeispán fiatal özvegye, Olympiades nevelt valóságos második anyjaként.

Amikor a királyi szülők a három és fél éves kislányt fogadalmukhoz híven, a veszprémi domonkosrendi zárdába adták, Olympiades is követte és felvette az apácaköltönyt. Ez a domonkosrendi zárdá kiváló nevelést adott, az előkelő családok számos gyermeke tanult itt. Margit egészsége már egészen kiskorában kitűnt. Nem szívesen játszott a többi gyermekkel, akik között ott volt Erzsi, Olympiades lánya is. Margit, ha csak lehetett, megszökött és a templom egyik eldugott szögletében imádkozott, amíg csak Olympiades meg nem találta és meg nem tiltotta neki az önsanyargatást, amelytől a gyermek gyenge egészségét féltette.

A Nyulak szigetén

A királyi szülőknek eleinte tetszett a kis Margit lelki fejlődése. Anyja, a királyné új zárdát építtetett a domonkosrendi apácák részére a Nyulak szigetén, a Boldogasszonyról elnevezett templommal együtt. Öt éven át, 1247-től 1252-ig

folyt az építkezés. Sőt a királyné ékszeriből és gyöngyeiből felépíttette a visegrádi királyi várat is, hogy az apácáknak egy újabb tártárjárás esetén legyen hová menekülniök.

Hétszáz évvel ezelőtt a Nyulak szigete, a mai Margit-sziget jóval nagyobb volt jelenlegi kiterjedésénél. Legalább olyan szép és gondozott volt, mint a mi időnkben. Magas töltés és fal védte a Duna áradása ellen. Az új zárdá és templom, amelynek ma már csak néhány romja maradt meg, a sziget közepén épült, de ezenkívül még számos középület volt a Nyulak szigetén. A királynak, az esztergomi érseknek, több főurnak volt itt kastélya. Nagy vadászterület is volt a szigeten, amelyen az előkelők sokat szórakoztak. A premonstréi gótszilvi Szent Mihály temploma, valamint a Szent János-lovagok vára is a szigeten volt, sőt ezenkívül még egy egész falu, amelyet Szent Pálnak hívtak. A Boldogasszony-templom főoltárán kívül még külön oltára volt Margit nagynénjének, Magyarország Szent Erzsébetnek, akinek személyéből ő is, a többiek is, valóságos kultuszt üztek.

A templom mellett épült zárdába tízéves korában került át Margit, akivel együtt jött tizennyolc rendtársa is. Számuk nemsokára közel százra szaporodott. Az akkori Magyarország vezető társadalmi rétegének leányai kerültek itt össze. Hozzájárult ehhez a tízesztendősi királykisasszony országos híri szent élete, valamint a tatárjárás csapása következtében beállott lelki megrázkódtatás is, de ezenkívül nyilván szerepet játszott az is, hogy a zárdá anyagilag igen jól állott.

Tizenkétéves a kis Margit, amikor leteszi a fogadalmát Humbertusnak, a dominikánusok generálisának kezébe. Milyen nagy lehetett már Magyarország tekintélye egy évtizeddel a tatárjárás után, mennyire megbecsülhette a külföld IV. Béla, a „második honalapító” országépítő munkáját, hogy az előkelő egyházi férfiu a magyar király kérésére jött ide Franciaországból és tartózkodott nálunk néhány esztendőn át.

A kis Margit a muló évekkel mindjobban elfordult a világi dolgoktól, amelyek igazában soha nem érdekelték. Már ötéves korában könyörgött Olympiadesnek cilicjumért, olyan szörruháért, amelyet közvetlenül a testen hordának. Olympiades megkísérelte tőle elvenni, mert látta, hogy agyonsanyargatja vele testét, de ez csak ideig-óráig sikerült neki. Margit végül egy különlegesen durva anyaga ciliciumot szerezett magának, amelyet egybevarrt ruhájával, hogy észre ne vegyék. De más önsanyargató eszközei is voltak. Egy vasöv, amelyet a cilicium alatt viselt és egy másik öv sündisznóbőrrel, a sertéssel befelé fordítva. Am ez még mindig nem volt neki elég.

A rend szabályai szerint az apácák esti zsolozsma után ostorozták egymást. Ő Olympiadestől könyörögte magának ezt a „disciplinát”. Később elvonulva önmagát ostorozta vesszővel, amelyek közül az egyik tövises volt, a másik meg sündisznó bőrével körülvárvva, köröskörül kiálló sertéssel. Amikor pedig még nagyobb lett, barátait kérte, hogy ostorozzák őt meg. Az apácák sírva tettek eleget kívánságának, amely után sokszor patakokban folyt a vér Margit megkínzott testéből.

A középkor gondolatvilágába való behatolás tudja csak velünk megértetni Margit önsanyargatását. A test semmi, minden a lélek. Ezért kinnozza testét, ezért böjtöl, ezért nem fogad el semmi külön kedvezést, ami a királykisasszonynak járna, ezért tagadja le, ha beteg, miközben az emberfeletti megpróbáltatástól amugy is gyöngye teste mindjobban letörök.

Krisztus jegyese

Már régen nem tetszik ez az élet a királyi szülőknek. Ha fogadalmuk nem tiltaná, bizony szívesen

vennék, ha Margit otthagyná a zárdát és férjhezmenne. Margit azonban hallani sem akar ilyesmiről és királyi kéréit egymásután kossarazza ki. Amikor azonban II. Ottokár cseh király akarta feleségül venni, akkor a szülők igen erősen szorították Margitot a házasságra, amelyet súlyos politikai érdekek tanácsoltak. A tatárok újból elindultak Magyarországra ellen, sürgős segítségre volt szükség és Ottokár csak ezen az áron volt hajlandó segíteni. Eljött a Nyulak szigetére és beleszeretett az apácába, akinek az askétikus élettől halvány arca, égő, mély szemei nagy halást tetek rá. Béla király igen kényes helyzetbe került.

Kötötte a felesége által tett fogadalom, de ezzel szemben ott fenyegetett az újabb tátrpusztítás minden borzalmasságával. Hiába igyekezett ő is, hitvese is rávenni Margitot a házasságra, Margit nem engedett. Végül a legalázatosabban, de leghatározottabban kijelentette, hogy inkább meghal, de nem fogadja meg atya tanácsát. A rábeszélésre azzal válaszolt, hogy felvette magát a feketefátyolos apácák közé. Mindenki látta, hogy a megrendíthetetlen hitnek olyan példájával áll szemben, ami ellen ugys hiába hadakoznának. Árpádházi Margit végérvényesen Krisztus jegyese lett.

A szövetség a tatárok ellen azért mégis létrejött. Ottokár megelégedett Kinga király kisasszonnyal, Margit nővérénél, Annának a leányával és a tatárok betörési kísérletét sikerült is megfűszerni. De azért nem lehet azt mondani, hogy az ország sorsa nem érdekelte Margitot. Amikor a főurak egy-

másnak uszították a királyt és a trónörökösöt és az országban polgárháború dult, ő nyíltan a haszonleső főurak és főpapok ellen szólalt fel és el is érte, hogy apja és bátyja ő előtte, a Nyulak szigetének apácateplomában kötötték meg esküvel a békét 1266 husvétján.

Megszületik a legenda

Margitról feljegyezte a legenda, hogy a nagyhét három utolsó napján egészen a szenvedő Krisztusé volt. Senkihez se szólt, ágyba nem feküdt, nem evett, nem ivott e három napon át semmit. Vagy a karban állott égre emelt szemmel, vagy a Szent Kereszt oltára előtt feküdt leborulva. Az önmegalázásoknak egész sorát hajtja végre. Nagycsüörtökön a klostrom hetven növérének ő mossa meg a lábát, amit aztán fejkendőjével töröl meg. Minden ételét, italát, ruháját a szegényeknek, a nincsteleneknek küldi.

Már egy évvel előbb bejósolta halálát és halála előtt három nappal időre is pontosan megismételte, annak ellenére, hogy nem látszott betegnek. A legenda szerint a halál percétől kezdve a legkellemesebb illat töltötte meg a házat. Halála után másfél évvel kezdtek a csodatevéseket tapasztalni sirjánál és ereklyéinél.

V. István király, Margit bátyja nyomban kérte a szentté avatást, mire X. Gergely pápa még 1272-ben bizottságot küldött ki. Előbb a bizottság elnöke, majd maga a pápa is meghalt. V. Ince pápa újból felkarolta az ügyet. Bullája alapján 1276-tól 1278-ig folyt a per, amelynek során kihallgatták Margit összes kortársait. Az akták másolatát itthagyták, míg az eredetit Rómába vitték. Ezek az akták lettek később a Margit-legendája forrásai. A magyar legenda első

alakja még a XIII—XIV. század fordulóján készült, míg a nápolyi és az avignoni az 1340-ik esztendőben.

Sajnos azonban, V. Ince pápa és utódai nem soká éltek, közben IV. László király botrányos élete hátráltatta a szenttéavatást, amelyet később Róbert Károly szorgalmazott eredménytelenül. Azután a mohácsi vész hosszú időre elmosott minden emléklődést. A török elől menekülő apácák a század folyamán Margit holttestét Nagyváradra, Kassára, Nagyszombatba, majd Pozsonyba viszik.

Mikor a dominikánus apácarend megszűnt, a rend vagyona Margit ereklyéivel együtt a pozsonyi clarissákká lett, midőn pedig ezt a rendet II. József feloszlatta, Batthyány Franciska apáca útján az ereklyék Batthyány Ignác erdélyi püspökhöz jutnak. Ekkor azonban már csak néhány kegyeletes csontdarabról lehet szó, mert a clarissák sokat elajándékoztak.

Batthyány püspök fáradozásának eredményeképpen VI., majd VII. Pius pápa megengedték Boldog Margit halálának évfordulójának megünneplését. 1805 január 26-án tartották meg először a Domonkosrend római anyaegyházában Boldog Margit ünnepét. A Margit-kultusz azóta állandóan nő, ha tisztán szellemi téren is, mert még a megmaradt ereklyéknek is nyomavetett, de Árpádházi Margit emlékét ma már a főváros egyik igen szép, róla elnevezett templom hirdeti a Ferdinánd-téren, a Váci-ut torkolatában.

És hála a szentséges atyának, XII. Pius pápának, közel hét évszázad után, 1944 januárjában végre eljutottunk oda, hogy megértettük Margit szenttéavatása. E véres, súlyos esztendőben hazánk egy új védőszentje imádkozik értünk...

Polonyi György

Néhány szó a dilettánsokról

A dilettánsokat a laikus közönség általában kedveli. Tevékenységük elé nem gördít akadályt, sőt, jónéhányul tudomásul veszi és támogatja szereplésüket. A dilettáns szót azonban különbözőképp használja. Van úgy, hogy bátoritást, sőt elismerést jelent, de a lebecsítő szándék épp oly gyakori. Ha valakiről azt mondják: dilettáns, nem biztos, nem kísért-e valami kontársféle ebben a kifejezésben. A dilettáns mindenesetre a mindennapi életnek régtől fogva ismert alakja. Hol szóbeszéd tárgya, hol a nyomtatott betű vetíti elénk, hol meg a színjátszásban tündököl. „Sokkal általánosabb nálunk a dilettánsizmus” — olvastuk a közelmúltban egy magyar lapban — „mint hinnők”.

A dilettánsizmust többféle szempontból tanulmányozhatjuk. Vonatkozhat ez a dilettáns személyre, vagy a módra, ahogyan felbukkan az élet színpadán.

Figyelemre méltó azonban, hogy a szellemi élet megnyilvánulásainak sorában, melyekben biztosít leginkább a közvélemény a dilettánsnak létjogosultságot.

Tapasztalat szerint a művészetben. Tárgyilagosan meg kell állapítanunk, hogy a hangsúly kifejezetten a laikus társadalmon van, mert a legilletékesebbek, a nagy gondolkodók ezzel ellentétben dilettáns munkáját épp a művészetekben vetik el. Maguk a művészek is dilettáns-el lenesek.

Az emberi értelem kimagasló fokát elért egyéniségek közül Goethe például egy helyen kifejti, hogy

dilettáns közreműködése csupán a tudományoknál hasznos és hat mégtérmetlenül leg a szóbanlevő kérdésre — viszont a művészetből a leg határozottabban kirekesztőket.

Goethe abból indul ki, hogy igazi művészet kivételes tehetség, lángész teremtménye. Művész alkotója teljes egész. Megalkotója egyedül

és kizárólag ő maga lehet. Munkáját a közönség csak elfogadhatja vagy elvetethi. Maga a művészet két összetevőből áll: egyéni elgondolásból és technikai megvalósításból. Produktuma pedig kizárólag a szakember-technikus (művész) — hogy úgy mondjuk — szakmai kitartással tudással párosult tehetségnek, egyéni művészi képességének élő tanúságtétele.

Ezen a téren tehát a dilettáns legfeljebb csak tisztavirágéletű, muló értékű, legjobb esetben közepes, még inkább gyenge szerepre — arra is csupán a laikus tábor jóvoltából — vállalkozhat, ha ugyan egyáltalán értékről beszélni lehet.

Más a helyzet a tudományoknál.

Tudós többnyire nem egy teljes egészet alkotó, zárt szakmunkát produkál vagy ilyennel foglalkozik, hanem egy kérdés-komplexum bizonyos részét oldja meg vagy kutat abban Ennek folyamán, hogy szűkebb, gyakran elhatárolt területen mozog, következtetésekkel könnyen egyoldalúvá válik.

Munkájának ez a jellegzetessége pedig az esetleges vonatkozások és kapcsolatok, nagyobb távlatok felismerését akadályozza vagy legalább is megnehezíti, végeredményben a fejlődés rendszeres, termékeny és közhasznú kiterjedésének szab határt. A tudós mintegy izoláltan áll az általa elért magaslaton.

A tudományok másik halhatatlan műveje, Kant, sem zárja ki a dilettáns a tudományok köréből. Következik ez abból a megállapításból, hogy a szigoruan elhatárolt szaktudás megköti birtokosát és egyoldalúvá teszi — a dilettáns viszont mentes ilyestajta korlátozástól.

Ezek az adottságok teszik lehetővé, mondhatjuk, kívánatosá a dilettáns bekapcsolódását; személye a tudományos munka, kutatás eredményességének hasznára is lehet.

A „felület” tudása, szak-, törvényszerűséggel nem kötött dilettáns szabadabban mozog. Bár lazább, de talán több rokon témakörrel átfogó tudása, az összefüggések megértése, nem utolsósorban fantáziája a kérdés megoldásánál, előbb-révitelét hasznosan szolgálhatja.

Vita- és írói készség, új ideák kitermelése mind-mind inkább dilettánsnak egyéni tulajdonságai lehetnek; beavatkozásának színteret és hivatottságot biztosíthatnak.

Schopenhauert is foglalkoztatja a dilettáns-kérdés. Nyíltan vallja, hogy nem egy dilettáns szerzett nevének tiszteletet azzal, hogy beavatkozó tudományos munkája hasznára vált a haladásnak, annak népszerű kiadása pedig — érdekklődést kelte — szélesebb körök ismeretét gyarapította.

Több tudományos mű nem a szaktudós, hanem a dilettáns nevéhez fűződik; számos dilettáns találatból származó, komoly ismertetés jelent meg folyóiratokban vagy könyvalakban.

Ezekkel és hasonló tulajdonságokkal, képességekkel rendelkező dilettáns a kultúrának igazi közvetítője, terjesztője. Tevékenységével valóságos missziót végez. A dilettáns-kérdést vázolt szemszögből vizsgálva, méltán nevezhetjük őt: „képzett — nemszakember”-nek.

Természetes azonban, hogy tudós és dilettáns nem kelhet versenyre egymással. Viszonyukat inkább úgy jellemezhetjük, hogy a munkában kiegészítik egymást. A tudósnak szüksége lehet a dilettánsra. Ezt mondja Goethe is, megemlékezve a laikus közönség művelődés céljából írt, könnyen érthető nyelvű dilettáns művek tekintélyes számáról. Az olvasó sem nélkülözheti, mert inkább benne rejlenek azok a képességek, melyek szükségesek ahhoz, hogy megismerhesse és különbözőbb képzettség nélkül is megérthesse a közleményt.

Kicsi szellemi elit termékéből így lesz közkinés.

Nem ritka az az eset sem, hogy dilettáns volt az a megmentő képességű szellem, amely képzelőtehetségével fejlődést, haladást produkált ott, ahol a tudós megállásra kényszerült.